

O rasti bruto domačega proizvoda v Sloveniji

Ko se pogovarjamo o razvitosti držav, praviloma navajamo podatke o višini bruto domačega proizvoda (BDP), čeprav je glede tega kazalca prisotnih precej zadržkov, ker ne odraža celotnega nivoja razvitosti neke države in še manj nivoja blaginje prebivalstva. Seveda je v enem podatku tudi težko zajeti vse te vidike, vseeno pa BDP še vedno ostaja najpomembnejši kazalec doseženega razvoja posameznih držav in posledično tudi blaginje prebivalstva. V državah z višjim BDP na prebivalca imajo državljani višji življenjski standard, praviloma tudi bolj poskrbljeno za socialno varnost ter manj revščine. Višji BDP pač pomeni več ustvarjenega razpoložljivega dohodka, ki ga potem države lahko z ustreznimi socialnimi in davčnimi politikami v večji ali manjši meri usmerijo tudi v blaginjo vseh prebivalcev. Zaradi navedenih razlogov je razumljivo, da razvitost držav spremljamo predvsem preko podatka o nivoju in rasti bruto domačega proizvoda.

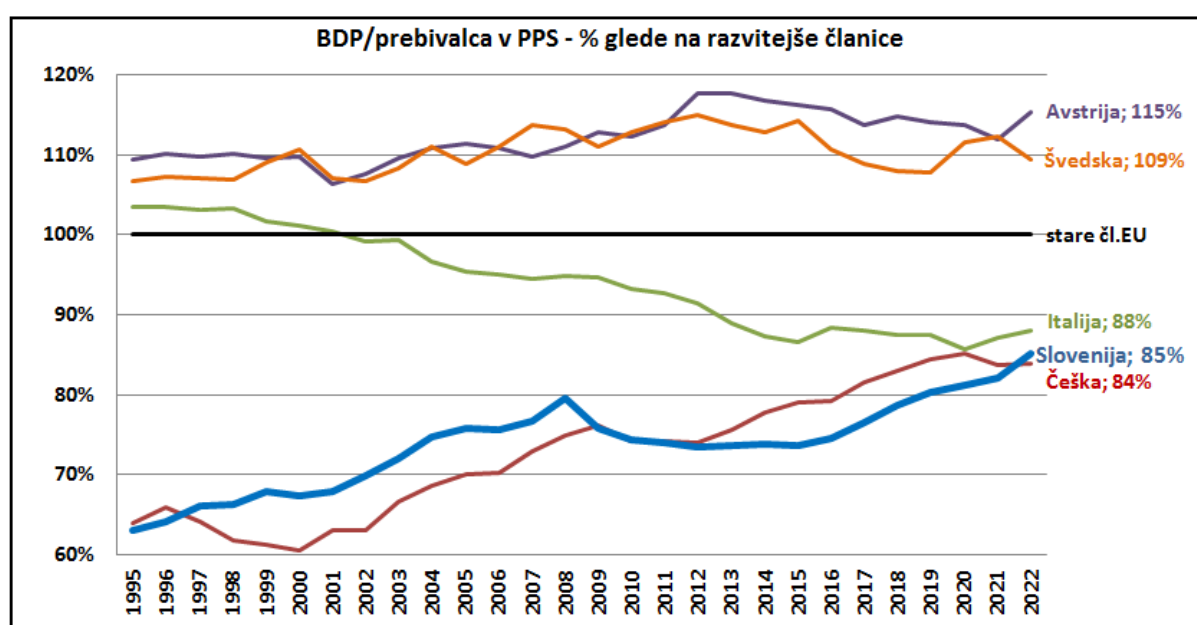
Seveda se ob tem pojavljajo tudi pobude in razmisleki ali je nadaljevanje gospodarske rasti v neskončnost smiselno in vzdržno. O teh dilemah je bila nedavno tudi konferenca v evropskem parlamentu pod naslovom Beyond Growth. Vprašanja so vsekakor upravičena, a to se sprašujejo predvsem tisti, ki imajo praviloma relativno visoke dohodke in življenjski standard. Mogoče si zamišljajo, da moramo zaustaviti paradigmo stalne rasti, a to na način, da mi ostanemo na tem nivoju - ostali pa tudi na svojem, seveda nižjem. Težko boste prepričali nekoga z nizkimi dohodki, da si tudi on ne bi želel doseči višjih. Pa naj si bo znotraj naše države, kaj šele v drugih, revnejših državah.

Nedvomno je prisoten tudi problem distribucije ustvarjenega dohodka, a v Indiji ali Egiptu pač sanjajo o nivoju življenjskega standarda, ki ga ima večina Evropejcev in tega lahko dosežejo samo z višjo gospodarsko rastjo (sicer ni nujno, da bodo zato potem bolj srečni). Tudi Slovenci si razumljivo želimo nivo Avstrijcev, njihove plače in samo večja ustvarjena dodana vrednost bo to omogočila. Lahko razmišljamo o drugačni, bolj pošteni davčni politiki, o bolj pravični distribuciji dohodkov, višji socialni varnosti, a to samo v okviru ustvarjene, zaslužene dodane vrednosti. In ta je v nominalnih številkah pač dobro polovico avstrijske (57 %) ali tri četrtine avstrijske, če razpoložljiv dohodek merimo po kupni moči.

V teh razmerah je razumljivo, da si tudi v Sloveniji želimo višje gospodarske rasti, višje ustvarjene vrednosti, ki nam bo omogočala višji življenjski standard in tudi višji nivo socialne države. Zaradi tega je najbrž zanimivo pogledati kam smo po teh kazalcih prišli v zadnjih letih samostojne Slovenije in kakšne so naše objektivne možnosti. Beremo namreč tudi ideje, kako bomo v naslednjih desetih letih ali še prej ujeli Avstrijo, kako nas prehitevajo druge države, kako je naša "rak rana" preobsežen javni sektor ter podobno in zato najbrž ni odveč pogledati nekaj realnih števil in gibanj od leta 1995, katerega lahko vzamemo za ustrezno osnovo po začetnih letih samostojne države.

Na priloženih slikah je nekaj podatkov in primerjav gospodarske rasti in doseženega nivoja BDP držav članic EU. Za oceno položaja Slovenije se je vsekakor smiselno primerjati predvsem znotraj EU, pri čemer kot osnovo upoštevamo povprečje razvitejših (starih) članic Evropske Unije. Nove, pretežno vzhodno evropske članice so imele nekdanje tudi petkrat nižji BDP na prebivalca, zaradi česar je bolj smiselno primerjati koliko smo se približali povprečju starih, praviloma bolj razvitih držav EU. Vsi podatki so povzeti po statističnih bazah Evropske Unije (Eurostat), seveda z ustreznimi preračuni.

Na prvi sliki je tako mogoče najbolj relevanten podatek o doseženem nivoju razvitosti Slovenije glede na povprečje starih članic EU. Slika prikazuje doseženi BDP na prebivalca, ki je dodatno preračun na primerljivo kupno moč (PPS - Purchasing power standard) v posamezni državi. Slovenija se je tako v zadnjih 27 letih od 63 % povprečja prišla do lanskih 85 %. Ali je to dosežek ali ne je seveda predmet osebne percepcije. Verjetno bi z umnejšimi politikami lahko dosegli tudi nekoliko več, a kakega bistvenega odstopanja od tega odstotka verjetno ne bi mogli doseči. Po rezultatih se približno ujemamo s Češko, kakšno obdobje smo pred njo, kakšno za njo, a tudi že v začetnem obdobju smo bili izravnani. Drži, da so še manj razvite članice dosegali višje stopnje rasti (npr. Poljska), a to je pač značilno, če startaš z nižje osnove.

V celotnem obravnavanem obdobju je tako Slovenija po stalnih cenah letno dosegala približno 1,5 odstotnih točk višjo stopnjo rasti kot razvite članice. Naša povprečna rast je bila 2,5 % (prvih 10 let skoraj 4 %, kasneje 2 % v povprečju) glede na povprečno 1 % gospodarsko rast razvitejših držav. A kot rečeno, to je predvsem posledica nižje osnove. Bruto domač proizvod na prebivalca smo v Sloveniji v zadnjih 27 letih povečali realno za 13 tisoč eur (v cenah leta 2015), razvite države pa v povprečju približno prav tako, a na njihovo višjo osnovo je v odstotkih to manj.

Izgubljeno desetletje

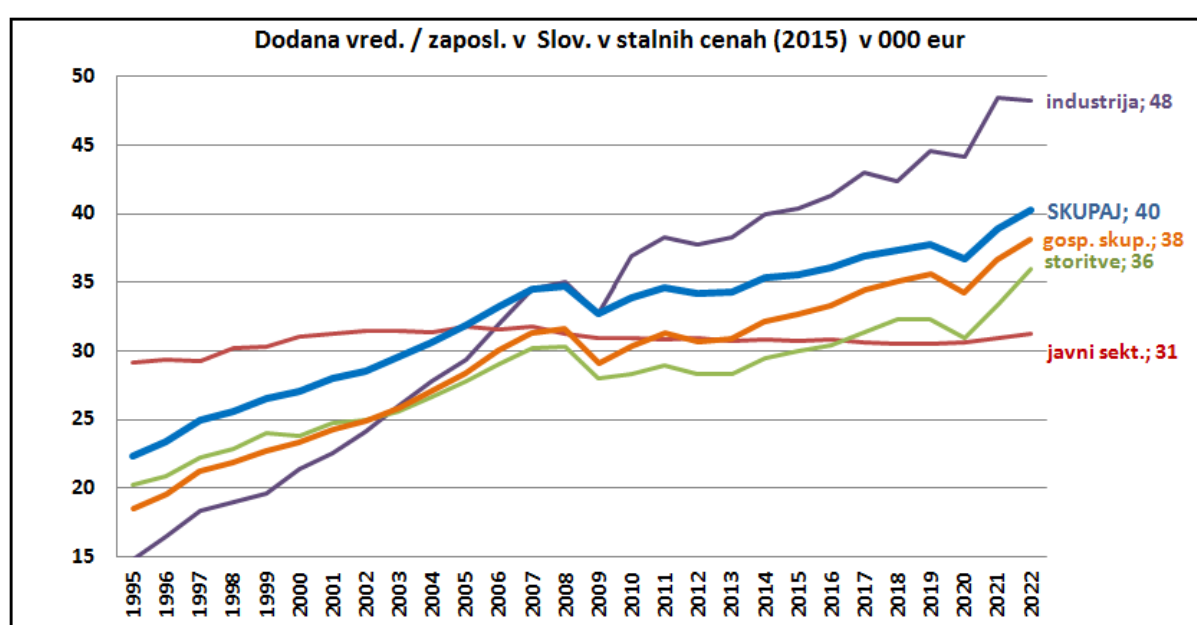
Kaj nam ta gibanja kažejo? Pogosto je pri nas prisotna ocena o izgubljenem desetletju (2008 - 2018) in v tem obdobju smo se res vrnili nekoliko nazaj, a verjetno v veliki meri tudi zaradi nezdrave rasti v letih pred tem, katera je v veliki meri temeljila na zadolževanju. Na daljši rok, v celotnem obdobju, pa bi se verjetno težje približali povprečju razvitejših v EU za več kot še kakšni dve, tri odstotni točki. Če govorimo o izgubljenem obdobju to vsekakor velja za Italijo, katero smo po tem kazalcu že skoraj ujeli - seveda ne zaradi naših visokih stopenj, temveč zaradi njihovega konstantnega relativnega upadanja gospodarske aktivnosti. Danes so Italijani približno tam kot pred dvajsetimi leti, brez realnega povečanja BDP in ker so ostale članice vseeno rastle po 1 %, se to kaže v njihovem relativnem zaostanku. Kot vidimo iz slike so Avstrijci in npr. Švedi svoj položaj relativno za nekaj točk celo izboljšali (čeprav tudi zaradi stagnacije Italije, ki je zaradi ekonomskega pomena vplivala tudi na počasnejšo rast v celotni EU).

Objektivno bomo povprečje razvitejših držav EU ob takšnih trendih lahko dosegli v kakih petnajstih, dvajsetih letih, za doseganje Avstrijcev pa še precej več. Seveda je to odvisno tudi od ekonomskih politik države, od bolj ali manj uspešnega upravljanja države, ki vplivajo na par odstotnih točk boljši ali slabši rezultat. Nerealno pa je pričakovanje, da bi takšna ali drugačna oblast lahko naredila kak korenitejši zasuk. Ne v pozitivno smer, ker smo pač omejeni z ekonomsko podlago in zgodovino, upajmo pa, da se tudi ne bomo tako "zaplezali", kot se dogaja Italijanom. Takšno oceno lahko razumemo hitro tudi kot vdajanje v usodo, a dejansko se moramo zavedati kaj so naši potenciali in da tudi doseženi razvoj ne bi smeli ocenjevati preveč negativno (kot sicer najraje počnemo). Seveda je vedno lahko tudi več in bolje, a v kombinaciji z relativno visokim nivojem socialne države in ne pretiranih razlik med ljudmi, dosežki vseeno niso slabi.

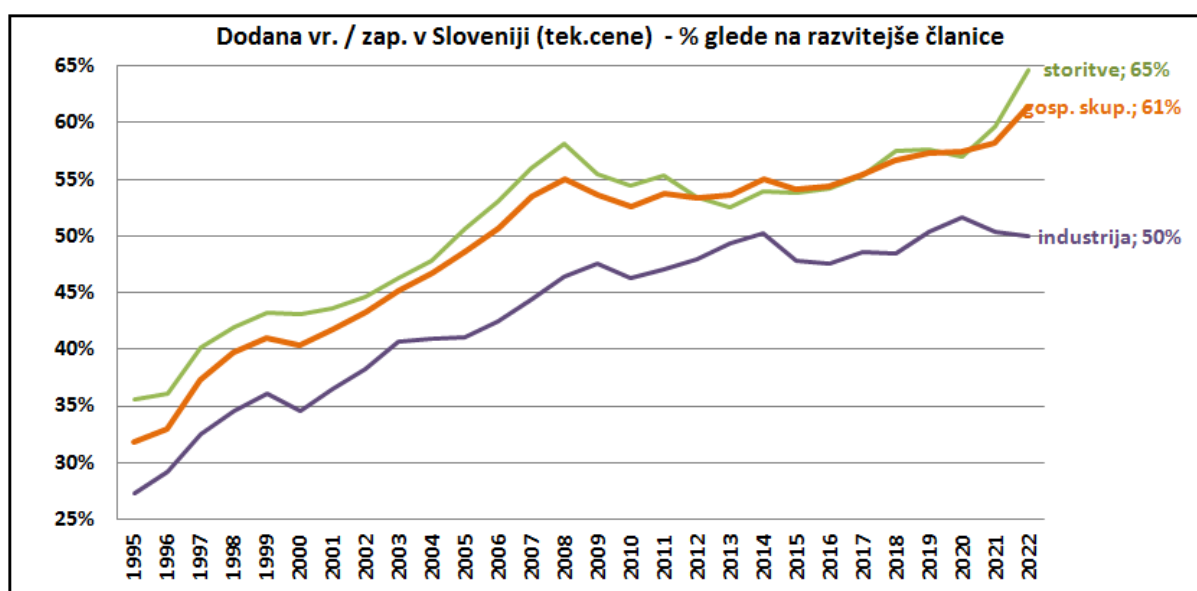
Drugo ključno vprašanje našega nivoja razvitosti pa je, kje imamo največji zaostanek za razvitejšimi državami - ali tudi, kje imamo priložnosti za rast. V prejšnji sliki je prikazan bruto domači proizvod na prebivalca, za podrobnejšo strukturo kje se ta razpoložljiv dohodek ustvarja, pa lahko na drugi sliki pogledamo dodano vrednost na zaposlenega, ki je po vsebini primerljiv podatek. Osnovni cilj je, da en zaposlen ustvari čim več dodane vrednosti, čim večji zaslužek na enega zaposlenega, kar je potem vir tako za višje prejemke zaposlenih kot tudi dobičke (prejemke) lastnikov vloženega kapitala. Ker v Avstriji en zaposlen ustvari dobro tretjino več, ima za toliko tudi višje prejemke (merjeno po kupni moči, v nominalnih zneskih so prejemki Avstrijcev višji celo za tri četrtine).

Za oceno teh razlik nas zanima gospodarska rast po sektorjih, kjer smo skupno dodano vrednost razdelili na javni sektor (šolstvo, zdravstvo, javna uprava) ter ostale dejavnosti, ki jih lahko poimenujemo gospodarske dejavnosti. Znotraj gospodarstva pa smo ločili industrijo ter vse ostale, pretežno storitvene dejavnosti. Industrija po statistični klasifikaciji (dejavnosti B do E) predstavlja blizu tretjine celotnega gospodarstva.

Na tej drugi sliki je torej prikaz gibanja dodane vrednosti na zaposlenega, a tokrat po stalnih cenah tako da lahko spremljamo spremembe po letih. Realno je v Sloveniji dodana vrednost na zaposlenega v obravnavanem obdobju rasla po 2,2 % povprečno letno od 22 na 40 tisoč eur lani ali kot rečeno, eno odstotno točko in pol več kot v Avstriji merjeno po stalnih cenah leta 2015. Na sliki je seveda najbolj viden podatek, da v vseh letih praktično ni nobene realne rasti produktivnosti v javnem sektorju. Ta najbolj raste v industriji, nižja rast pa je tudi v storitvenem sektorju. Takšni podatki so seveda hitro argument za gospodarstvenike, kako v Sloveniji zaostajamo predvsem zaradi krepitev zaposlovanja v javnem sektorju, kot smo lahko brali razne izjave.

A takšne interpretacije tudi primerjave z drugimi državami ne potrjujejo. Kljub temu, da je v Sloveniji produktivnost merjena z dodano vrednostjo na zaposlenega najvišja v industriji, v teh dejavnostih najbolj zaostajamo za razvitimi državami kot kaže zadnja slika. To je ključni razlog našega zaostajanja BDP in ne v deležu zaposlenih v "neproduktivnem" javnem sektorju. Povprečni švedski delavec ustvari v industriji kar 126 tisoč eur dodane vrednosti po tekočih cenah, slovenski pa le 50 tisoč. To švedskemu zaposlenemu zagotavlja skoraj enkrat višje plače (po kupni moči sicer ne), seveda tudi višje dobičke, pa tudi potrebo po manjšem številu zaposlenih v teh dejavnostih. V Sloveniji imamo zadržke, ker se je delež zaposlenih v javnem sektorju (šolstvo, zdravstvo, javna uprava) od nekdanjih 14 % povečal na lanskih 19 %. A v Avstriji je delež zaposlenih v teh dejavnostih kar četrtino vseh zaposlenih, na Švedskem celo preko tretjine. In kljub temu, da tudi pri njih produktivnost v javnem sektorju ne narašča, višja produktivnost v gospodarskih dejavnostih omogoča skupno višji BDP.

Takšna gibanja so mogoče presenetljiva, a pogledjmo konkretne razmere. Pred 60 leti je moja mati delala tovarni vijakov, ročno vlagala vijake v stroj za valjanje navojev, v olju in mrazu. Danes to delo opravijo stroji sami ob nadzorniku in produktivnost, proizvodnja na zaposlenega je verjetno najmanj 100-krat višja. V vrtcu pa nas je bilo takrat v skupini najbrž več kot danes. Realno je produktivnost merjena s količino opravljenega dela v tej dejavnosti danes celo nižja in nič drugače ni v šolstvu ali npr. pri oskrbnici starejših. Produktivnost se je s sodobnimi tehnologijami in novimi inovativnimi produkti marsikje močno povečala tudi v storitvenem sektorju. A natakarkar v boljši restavraciji danes ne postreže nič več gostov kot nekdanj, a višjo kvaliteto v takšnem lokalu dosegajo višje cene in tudi višjo dodano vrednost na zaposlenega (torej višjo produktivnost po tem kazalcu).

Vlaganje v znanje

Dejstvo je, da se višji BDP, višji zaslužki in posledično tudi višje plače v državah zagotavljajo predvsem v gospodarstvu z večjo avtomatizacijo, boljšo organiziranostjo proizvodnih procesov in inovativnimi produkti z več dodane vrednosti. Tu je bil v Sloveniji v zadnjih 25 letih narejen veliko skok naprej, ustvarjena dodana vrednost se je realno podvojila. Vseeno pa je ravno tu zaostajanje za razvitimi državami še vedno največje, posebno v industrijskem sektorju. Samo z vlaganji in obvladovanjem proizvodnih procesov na osnovi znanja se bomo lahko še naprej približevali produktivnosti bolj razvitih držav, čeprav verjetno vedno počasneje. Do sedaj nam je dodana vrednost v evrih naraščala pravzaprav v enakih zneskih, a na nižjo osnovo je to pomenilo višji odstotek, s približevanjem pa se znižujejo tudi odstotki rasti. Seveda moramo digitalizirati, poenostaviti tudi procese v upravi, v javnem sektorju, a ključ rasti je samo v gospodarskih dejavnostih. In to niti slučajno v takšnih ali drugačnih spremembah davčne politike, temveč samo v inovativnih produktih, ki jih bomo znali narediti z manj zaposlenimi. Konkurenčnost Avstrijcem bomo lahko dosegli samo s tem in ne z nižjim plačevanjem ali obdavčevanjem (vedno pozabljamo, da so davki pravzaprav plačilo zaposlenih za čas, ko ne morejo delati, po upokojitvi, ko so bolni ali v času odraščanja)

Lanski rezultati gospodarskih družb na žalost niso ravno v tej smeri. Res imamo rekordno zaposlenost, a zaposlujejo v dejavnostih, kjer zaslužimo manj. Realno, merjeno v stalnih cenah je ustvarjena dodana vrednost na zaposlenega lani celo nižja kot leto poprej. Zaradi nekaj višjih plač so bili zato realno nižji tudi dobički družb, čeprav pa zaradi inflacije vseeno rekordni.